

Meelis Friedenthal

De bijen

Vertaald uit het Estisch door Frans van Nes

VAN GENNEP | AMSTERDAM

Het regende zonder ophouden. De oogst stond op de velden te rotten, de schimmel was in de houten muren van de huizen getrokken en de scheepsdekken waren spiegelglad van de algen. Laurentius had al een paar maanden bedorven brood gegeten en in schimmelige huizen verbleven en inmiddels ook een week over een scheepsdek geglibberd. De zwarte gal had zich in hem opgehoopt, zoals slijk zich verzamelt op een stok die je in de rivier steekt. Nu kon hij eindelijk van het deinende schip af en hij liep de gladde planken van de steiger op. Aarzelend keek hij om zich heen. Vanuit het lage uitspansel joeg de wind de regen bij vlagen in zijn gezicht, terwijl hij het land in zich opnam waar hij uit vrije wil naartoe was gereisd. De weidse kust met zijn witte zand en zijn eenzame rietpluimen en de monotone grijze wolken leken erg op de plek waar hij was ingescheept. De mast van de postboot stak tegen een even grijze hemel af en de lappen die eraan hingen oogden precies zo grauw en zielloos als bij zijn vertrek. Verderop was de deels door modderig water overspoelde strekdam te zien. Aan het eind stond, half in het water, een oud wachthuis dat kennelijk al heel lang buiten gebruik was. Zulke bouwvallen waren in elke haven te vinden en hoe troosteloos ook, de aanblik stelde Laurentius gerust. Ook hier waren de

havens uitgebreid ten behoeve van grotere schepen en waren de oude wachthuizen aan hun lot overgelaten.

Hij zuchtte en trok nerveus de druipende doek recht die over de kooi hing.

Het vervoer van zijn spullen had hem niet veel kopzorgen opgeleverd. Eén eikenhouten kist volstond voor alles wat hij nodig dacht te hebben. Die zou met de lading uit het ruim worden ingeklaard en waarschijnlijk pas 's avonds aan hem worden overgedragen. Alles aan boord, ook de handbagage van de passagiers, werd nauwgezet gecontroleerd; alles wat maar enigszins belast zou kunnen worden, werd genoteerd. Daar maakte hij zich geen zorgen over, er waren nauwelijks kostbaarheden bij, zijn weinige persoonlijke boeken waren allemaal officieel toegelaten en ook medicamenten had hij maar mondjesmaat bij zich. Alleen de kooi met zijn halsbandparkiet zou voor moeilijkheden kunnen zorgen. Thuis hadden ze hem al gewaarschuwd dat het geen sinecure was om een vogel te vervoeren en dat de weersomstandigheden die hij hier zou aantreffen, het dier noodlottig zouden kunnen worden. Toch had hij geen afstand willen doen van zijn metgezel en besloten het erop te wagen. Op dit moment was het vooral zaak om de vogel zo snel mogelijk naar een warme plek te brengen.

Laurentius wreef het regenwater dat ondanks zijn breedgerande hoed in zijn gezicht was geslagen uit zijn ogen, wierp een blik op het zakhorloge onder zijn mantel en bleef staan wachten op iemand die hem de weg naar een eetlokaal kon wijzen en hem ook de kist zou kunnen bezorgen. De vogelkooi durfde hij niet aan vreemden toe te vertrouwen. Hij moest opschieten, want de wegen waren zo vroeg in het jaar al in een

slechte staat, hij wilde zo snel mogelijk de stad uit om zijn reis te vervolgen. De steeds veelvuldiger en stormachtiger herfstbuien hadden gaten in de toch al zachte wegen geslagen en die werden elke dag moeilijker begaanbaar. De lucht werd langzaam guurder. De parkiet kon kouvatten. Hij moest gauw een kar of een koets vinden die naar Tartu zou vertrekken.

‘Hé!’

Op de gladde steiger stonden niet meer dan een handjevol nieuwsgierigen die ondanks het akelige weer naar de binnenlopende schepen waren komen kijken. Zo te zien wisten ze dat ze weinig kans hadden op een klusje en dus werd er op Laurentius’ roepen niet meteen gereageerd. Ondertussen werd alle lading door zeelui bij het tolhuis aan land gezet, terwijl laders in opdracht van kooplieden met verveelde nonchalance de gladde kisten en de doorweekte zakken op kruiwagens hesen. Ambtenaren schreven alles op.

Laurentius riep nog een keer.

‘Zeg, jij daar!’

Toen de omstander met zijn dunne, versleten jas lauwtjes reageerde, wenkte Laurentius hem, voor het geval dat de ander hem niet had verstaan. De man zag eruit als een figuur op een schilderij van een van de sombere kunstenaars uit het middelste tijdvak van de geschiedenis, dat hij in Holland had gezien: onder zijn scheefgezakke, vormeloze vilten hoed stak borstelig haar uit van een onbestemde kleur, zijn neus was bobbelig en rood en onder zijn dunne stoppelbaard moest een onderkaak vol littekens zitten. Laurentius had het gevoel dat een bordje met het opschrift ‘De Verdorvenheid’ om zijn hals niet zou misstaan. In alle havens hingen dit soort types rond en meestal bleken de op

grond van hun uiterlijk getrokken conclusies gerechtvaardigd. Maar deze figuren waren altijd het beste op de hoogte van de kroegen en de logementen in een stad en zo konden ze ook van pas komen. Ze draaiden je natuurlijk altijd een poot uit, al wist je nooit hoe erg.

‘Wijs me een fatsoenlijke kroeg, wil je?’ zei Laurentius kortaf en zag hoe de man zich zonder een woord te zeggen in beweging zette. Hopelijk kon hij hem toch verstaan, of althans een beetje.

Laurentius nam de parkietenkooi voorzichtig in zijn armen en volgde de man in de richting van de stad. De vogel krijste schel.

‘Sst, Clodia, wees eens stil.’

Ze liepen door de steeds donkerder schemering en Laurentius probeerde zo min mogelijk met de kooi te schudden. Tegen de avondhemel tekenden de uit kloeke stenen opgetrokken rechte, dikke stadsmuren, de ronde middeleeuwse weertorens en de vier hoge kerken zich dreigend af en de lagere huizen zogen zich vol met de nevel die uit de wolken lekte. De man liep met verrassend lichte tred voor hem uit en leek precies te weten waar hij uit wilde komen. Laurentius kreeg echter steeds meer last van zijn oude kwaal. De aanhoudende, overal in doordringende vochtigheid die alles op deed zwellen had een sterkere uitwerking dan in eerdere jaren. Doorgaans werd zijn lichaam door de overvloed aan gistende zwarte gal in zijn ingewanden pas tegen het einde van de herfst krachteloos en slapeloos, maar dit jaar was het omstreeks Sint-Jan al begonnen met regenen en het geruis van de voortdurende regen had zijn ingewanden, zijn hart en zijn hoofd in een stroperige mist gehuld. Nu hij eenmaal van boord was en over de vlakke, glimmend afgesleten straatstenen liep, kwam daar door de herinnering aan de deinende zee nog

het gevoel bij alsof hij zich door een moeras moest worstelen. Elke stap kostte hem moeite.

‘Pff,’ mompelde hij voor zich uit. ‘Een klein stukje nog.’

Hij keek naar de kromme rug van de schooier die voor hem uit liep en bedacht dat hij waarschijnlijk toch iemand anders achter zijn kist aan zou moeten sturen. Met van die toevallige figuren uit de haven wilde het nog weleens op ruzie uitlopen. Waarschijnlijk zou de kroegbaas wel kunnen helpen. Hij probeerde zich te herinneren hoe het in Tallinn met de muntsoorten zat; daarover was hij aan boord door verschillende reizigers ingelicht en hij had toen al geconcludeerd dat hij er waarschijnlijk geen volledige duidelijkheid over zou krijgen. In de *Ars apodemica*, de verhandelingen over de kunst van het reizen, werd aan de omstandigheden in Estland en Lijfland nauwelijks een woord gewijd, het waren vooral algemene richtlijnen over waar je onderweg op moest letten en waar je voor moest oppassen. De steden en landschappen van deze streken waren apodemisch geheel onbeschreven; wie uit interesse reisde trok immers naar andere plaatsen, naar het zuiden. Naar plaatsen met cultuur en geschiedenis. Het lukte hem niet om zich iets zinnigs te herinneren. Zijn hoofd voelde zwaar.

Laat maar, dacht Laurentius uiteindelijk. Ik geef hem een sexling, dat zal wel genoeg zijn.

Het was al bijna helemaal donker toen ze vlak bij de stadspoort eindelijk stilhielden bij een gele lantaarn, die een kroeg bescheen die er verrassend goed uitzag. De man stak zijn hand uit. Laurentius legde er het muntje in dat hij ongemerkt al uit zijn zak had gehaald en sloeg zijn ogen neer. De man tuurde even naar het geld en schonk hem toen een brede glimlach.

Verduveld, dacht Laurentius. Ik heb vast veel te veel gegeven. Hij droeg de kooi naar binnen.

‘Had mijnheer nog andere wensen?’ informeerde de schooiër in onverwacht goed Duits.

Laurentius aarzelde. Hij had het liefst gezien dat de man zich uit de voeten maakte, want degenen die zichzelf aan je opdringen, zijn doorgaans de grootste schurken.

‘Ik moet nog door naar Tartu,’ hoorde hij zichzelf vervolgens onverwacht zeggen. ‘Eigenlijk zo snel mogelijk.’

De kist zou hij weliswaar door iemand anders laten ophalen, maar het kon geen kwaad om naar de route te informeren. Op enig moment zouden er hier wel koetsiers met bespannen wagens hun opwachting maken. Tijdens de zeereis was hij te weten gekomen dat er bijna wekelijks een gezelschap naar Tartu reisde. Op de kaart hadden ze hem twee mogelijke routes aangewezen. Beide duurden een paar dagen, of nog langer, afhankelijk van de staat van de wegen.

De man wierp nog een blik op de parkietenkooi en vertrok toen met een – naar het Laurentius toescheen – spottende buiging.

Hij haalde zijn schouders op, zette de kooi op de tafel die het dichtst bij de schouw stond, haalde de natte donkere doek eraf en keek hoe de parkiet zich op zijn stokje installeerde.

‘Nou, Clodia, ben je klaar voor de volgende etappe?’

De warmte van de haard was aangenaam en werkte heilzaam op zijn gemoed en ook op het verkleumde parkietenlijfje. Hij haalde een paar zonnebloempitten uit een papiertje en strooide ze over de bodem van de kooi. Hij wist niet zeker of die in deze contreien te krijgen waren en daarom had hij ze zelf meegenomen. Zoals gewoonlijk verdrongen de cafébezoekers zich van

alle kanten direct rond de kooi. Allemaal wilden ze de vogel met de wonderbaarlijke kleuren weleens zien.

‘Waar zou die vandaan komen?’

‘Wat eet-ie?’

‘Kan hij ook zingen?’

Laurentius gaf uitleg. Enerzijds was het natuurlijk lastig en onpraktisch om overal een parkiet mee naartoe te slepen – niet alleen voor Laurentius, want de vogel zelf had er vermoedelijk nog meer last van – maar aan de andere kant was het een uitgelezen manier om met de mensen in contact te komen; Clodia had hem aan boord al grote diensten bewezen.

‘U bent zeker een student?’ vroeg iemand, terwijl hij opstond van zijn tafeltje.

‘Dat klopt,’ antwoordde Laurentius. Het leek erop dat de man hem al een tijdje had zitten observeren – zoiets kon hij haarfijn aanvoelen, al hield hij zijn ogen altijd op de grond gericht om een willekeurige nieuwsgierige niet onverhoeds aan te hoeven kijken. Hij had op jonge leeftijd al geleerd dat daar narigheid van kwam. De mensen deden eerst wantrouwig en later hielden ze als ze met hem praatten hun vingers gekruist achter hun rug, maakten rechtsomkeert als hij eraan kwam of bleven helemaal uit zijn buurt.

‘Ik zou het u niet aanraden om op dit moment naar Tartu te gaan.’

Onder een laagje beleefdheid school ironie en ook zijn vours-voyeren had iets uitdagends.

‘Waarom niet?’ wierp Laurentius halfhartig tegen. Hij wist natuurlijk best welke argumenten er tegen een reis naar Tartu waren.

‘t Zijn barre tijden. De professoren laten hun taken inmiddels ook versloffen. De zomer is verregend, de prijzen schieten de lucht in, de hongersnood is onontkoombaar.’

‘Zo is het overal.’

Laurentius wierp een vluchtige blik op de wat geringschattende pose van de man en maakte uit het korte zwaard aan diens riem op dat hij waarschijnlijk een edelman voor zich had. Hij had al vernomen dat Tartu de adel om de een of andere reden tegenstond.

‘Uitgerekend voor Tartu heb ik een studiebeurs.’

‘Tja,’ zei de man met een wegwerpgebaar.

Laurentius maakte het deurtje van de kooi voorzichtig open en nam de parkiet op zijn vinger. Clodia begreep hem goed en voelde zijn stemmingen aan, terwijl het gedrag van de vogel hem houvast gaf.

De vogel installeerde zich parmantig op zijn magere hand, die in een in tincturen en kruiden gelooide, perkamentachtig leer stak, en begon liefkozend aan zijn nagel te knabbelen. De omstanders deden voorzichtig een stapje achteruit, alsof ze bang waren dat hij een kleine demon tevoorschijn had gehaald die hen elk ogenblik kon aanvallen. Hij streelde de vogel liefdevol over zijn kop en voelde onder zijn hand het warme lijfje, het onder huid en veren verborgen bloed en het leven dat daarin meestroomde. Hij had de parkiet al zolang hij zich kon herinneren. Hij had altijd last gehad van een overmaat aan zwarte gal, daarom had hij de vogel ook van zijn peetvader, pastor Theodus, cadeau gekregen. Deze was op het idee gebracht door Plutarchus, die in zijn tafelredes vogels noemde als een probaat middel tegen de kwaal waar Laurentius aan leed. Met haar sanguinische ge-

kwetter en haar vrolijkheid wist de parkiet Laurentius' temperament inderdaad in balans te brengen en hem te helpen met zijn aandoening om te gaan. Hij had het aan de parkiet te danken dat hij de regen van die zomer zo goed had kunnen verdragen.

'Die vogel gaat een tocht naar Tartu beslist niet overleven,' hield de edelman vol.

'Ik zal waarschijnlijk op zoek moeten naar een gesloten koets die zo snel mogelijk naar Tartu vertrekt. Ik ben eigenlijk nooit van plan geweest om lopend te gaan,' gaf Laurentius toe.

Hij wist weliswaar dat het leeuwendeel van de studenten te voet reisde, maar in de huidige omstandigheden leek het toch de beste oplossing om met een koets te gaan.

De man met het zwaard keek hem grijnzend aan.

Laurentius wendde meteen zijn hoofd af, glimlachte en streelde Clodia behoedzaam. 'Ik heb haar al bijna tien jaar, ik weet wat ze aankan en wat niet. Ze kan erg goed tegen kou.'

'U moet niet met de eerste de beste meerijden, het zijn chaotische tijden en u zou beroofd kunnen worden.'

'Dat weet ik. Maar bij mij valt denk ik niet veel te halen.'

Hij zweeg maar liever over het versierde zakhorloge dat hij onder zijn kleren verborgen had zitten. Dat verfijnde en uiterst kostbare kleinood had hij ook van zijn peetvader Theodus gekregen. Het kwam uit Engeland.

'Ik zou uw overjas afpakken, en uw hoed ziet er ook prima uit. En uw leven kunnen ze u ook altijd nog afnemen.'

Zijn stem klonk niet dreigend, het was meer een mededeling van praktische aard. Misschien hadden ze hem een soortgelijke hoed afhandig gemaakt en hem bij die gelegenheid ergens halfdood langs de weg laten liggen. Het leven is broos en is op

een wonderbaarlijke wijze met het lichaam verbonden, zoals de vogels met de lucht en de sterren met de etherische sfeer van het bovenmaanse.

Laurentius probeerde een geleerde toon in zijn stem te leggen. 'Omdat het leven mij van meet af aan niet toebehoort, kan ook niemand het me afnemen.'

'Hebt u al ergens anders gestudeerd?'

Laurentius knikte.

'U begeeft zich daar in Tartu in twijfelachtig gezelschap. Daar zitten de vreemdste zuipschuiten van het hele Zweedse rijk. En de Zweden staan toch al bekend om hun drinkgewoonten,' smaalde de man.

Laurentius trok zijn wenkbrauwen op. Hij begon genoeg te krijgen van dit gesprek en keek nerveus de zaal rond. Waar was de waard bij wie hij een kamer kon huren? Dan kon hij daarna op zoek gaan naar een manier om zo snel mogelijk in Tartu te komen. Hij voelde er niets voor om hier met een wildvreemde over zijn toekomst te praten.

Toch kon hij ook de tweede opmerking niet onweersproken laten. 'Spreekt u soms uit eigen ervaring?'

De man liet een gulle lach horen en ging naast Laurentius zitten. 'In zekere zin hebt u natuurlijk gelijk. Wat heb ik ermee te maken? Maar ik kan aan u zien dat u geen Zweed bent. Waar komt u eigenlijk vandaan?'

Laurentius voelde zich ongemakkelijk en hield instinctief afstand. Natuurlijk had hij gelijk. Het was gênant om je zo op de kast te laten jagen. De reisvoorschriften adviseerden om zulke situaties te vermijden. 'Neemt u me niet kwalijk. Ik wilde beslist niet grof zijn.'

‘De excuses zijn aanvaard.’

‘Maar desondanks zou ik snel willen afreizen, omdat de toestand van de wegen elke dag achteruitgaat en ik voor zover ik weet een week onderweg zal zijn.’ Laurentius stak zijn hand in de kooi en de parkiet sprong gedwee terug op haar stokje.

‘Waar is de baas eigenlijk?’

‘Deze kroeg is van mij,’ verklaarde de man met het zwaard. ‘De waard heeft bezigheden in de stad.’

‘Van u?’

‘Zeg eens, waarom wilt u eigenlijk zo nodig naar Tartu?’ vroeg de vermoedelijke edelman, zonder acht te slaan op Laurentius’ vraag. Hij leek al aardig dronken en had daarbij een iets te joviale toon aangeslagen. Dat beviel Laurentius helemaal niet. ‘Zat u soms in de narigheid? De mensen die van elders naar Tartu komen, zijn meestal degenen die ze nergens anders toelaten of die zonder geld zitten. U lijkt tot geen van die twee categorieën te behoren.’

‘Tartu schijnt van alle steden de muzen het meest te zijn toegedaan.’

‘Gaat u op zoek naar voedsel voor de geest? Nou goed, ik zal niet in uw geheimen gaan wroeten.’

‘Wat bedoelt u daarmee?’

‘Ik voorspel u dat u daar deze herfst en winter niet veel geestverheffends te zien zult krijgen. Maar des te meer andere dingen.’

Laurentius stond op en liep onrustig het lokaal op en neer, nam zijn horloge uit zijn zak en wierp er een snelle blik op. Hij had meteen spijt dat hij het horloge in deze publieke gelegenheid tevoorschijn had gehaald, maar er was niets meer aan te doen. Met een wat verlegen gebaar stak hij het terug in zijn borstzak.

‘Laat maar,’ bromde hij voor zich uit.

Hij kon nog wel even een ommetje door de stad maken. Eigenaardig dat die man niet begreep dat hij, nu hij eenmaal in Estland was aangekomen, zijn plannen niet ging veranderen op basis van een kroeggesprek. Zo veel dристheid paste alleen bij mensen die geestelijke discipline niet op waarde schatten. Hij deed dat wel. Het moest.

‘Het spijt me zeer, maar ik moet gaan.’

‘Ga uw gang. Maar ik waarschuw u: u zult uw besluit betreuren.’

‘Kan ik mijn kooi hier achterlaten?’

Maandag

‘Fhhh-hhhh.’

Hij ademde in en uit. In de koelte van de herfstavond vormde zijn warme uitademing even een wasem voor zijn gezicht. De adem die uit zijn lichaam kwam en bewees dat hij leefde. In plaats van iemands pols te voelen, kon je ook een spiegel bij zijn mond houden: als de spiegel besloeg kon je concluderen dat iemand in leven was. Dat hij nog in staat was vocht te produceren en de aanwezigheid van zijn ziel te laten zien.

‘In leven,’ fluisterde hij, terwijl hij bukte en samen met de anderen in de huurkoets stapte.

Door de uitgekapte gaten in het loden omhulsel van de koets bleef hij kijken hoe de andere mensen in die onbezielde kist van hout en metaal stapten en hun zitplaatsen innamen, voortdu-

rend ademhalend. Ze waren allemaal in leven, ze waren allemaal bezig, ze wisten wat ze wilden en waar ze naartoe gingen. Ze hadden al twee dagen bij elkaar gezeten en ze waren door de gespreksonderwerpen heen; de opwinding van het begin van de reis was overgegaan in doffe verveling, waar het verdriet om Clodia nog bovenop kwam.

De koetsier sloeg met de teugels en de kist op houten wielen zette zich in beweging. In de kist, die er daarnet nog leeg bij had gestaan, als een standbeeld of een lege huls, was bij het instappen van de reizigers leven geblazen, hij wiegde en schokte en ging zijn weg, alsof hij een doel had. Een ding zonder eigen wil krijgt een ziel en voorziet zich met die ziel van leven. Maar de mensen in die kist, staan zij aan dat uitwendige lichaam hun ziel af of blijft die op een of andere manier nog steeds in hen aanwezig, hun eigen ziel, bestemd voor eigen gebruik?

‘Als ik in de koets stap,’ dacht Laurentius hardop, ‘kan ik dan nog steeds zijn wie ik ben of neem ik dan een nieuw lichaam aan, een lichaam dat niet loopt maar rolt, een lichaam dat zich alleen kan voortbewegen langs wegen die met modder of steenslag bedekt zijn?’

‘Wat?’

‘Niets...’

‘Maar u zei toch iets?’

‘Ik mompelde maar wat, het doet er niet toe. Excuseert u mij.’

Laurentius deed alsof hij met zijn hoofd tegen de wand leunde om in slaap te vallen. Maar de grote spaakwielen van hun gemeenschappelijke nieuwe lichaam stuitten op de gaten in het verzakte karrenspoor, waardoor zijn hoofd steeds pijnlijk tegen de loden plaat aan botste.